

Література:

1. Сухомлинський В.О. вибрані твори в п'яти томах, т.2. К.: Радянська школа, 1976.
2. Перминова Л.М. О функциях структурно-логических схем в учебном процессе. – В. кн. : Пути совершенствования содержания образования.- М., 1977.
3. Кант И. Соч. : В шести томах, т, 6. – М., 1966.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах, т. 3. К.: Радянська школа, 1977.
5. Полонский В.М. Оценка знаний школьников. – М., 1981.
6. Крейстенберг П.У. Понятие целей обучения // Проблемы конкретизации целей обучения и воспитания. – Тарту, 1982.
7. Выготский Л.С. Собр. соч., т.2.- М., 1982.

О.В.Ковальська

ЗМІСТ ПРЕДМЕТІВ ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ

У статті приділяється увага аналізу змісту предметів естетичного циклу (літератури, музики, образотворчого мистецтва), та його можливостей у вихованні естетичних цінностей учнів.

The article pays attention to the artistic education of schoolchildren by the means of art, as well as to analysis of subjects of aesthetic cycle. (literature, music and art).

Важливим завданням сучасної освіти нашої Незалежної Держави є формування естетичних цінностей молоді, тому в наш час проблема естетичного виховання дуже актуальна.

Саме основна школа вирішує, що буде любити і ненавидіти, чим пишатися і захоплюватися, чому радіти, а до чого ставитися з

презирством майбутньому поколінню. Кожна освітня область вносить свій внесок в формування людини, яка живе в новому тисячолітті. За результатами дослідження Комарової А.І. (4), формування світогляду не може бути закінченим, якщо не сформувалися естетичні погляди. Без естетичного світогляду виховання не може бути повним, здатним об'єктивно охопити дійсність.

В останні роки зросла увага до проблеми теорії і практики естетичного виховання, як важливого засобу формування відношення до дійсності, засобу морального та розумового виховання, тобто як засобу формування всебічно розвиненої, духовно багатой особистості.

Для визначення напрямів, підходів, методик, щодо формування естетичних цінностей учнів основної школи необхідно проаналізувати зміст предметів естетичного циклу загальноосвітньої школи та його можливості у формуванні естетичних поглядів і переконань учнів, як важливих характеристик ціннісних орієнтацій їх особистості.

Головну роль в естетичному вихованні займає мистецтво, тому що воно несе в собі естетичну суть. Особливість мистецтва, як засобу виховання полягає в тому, що в мистецтві сконцентровано творчий досвід людини, її духовний світ, почуття, смак та ідеали.

Мистецтво дуже широко та багатостороннє впливає на людину. Але якщо дитина не отримає художнього розвитку та освіти, не навчиться бачити, відчувати і розуміти прекрасне, мистецтво теж не виконає своєї виховної ролі.

В основній школі зустріч дітей з творами мистецтва відбувається головним чином на уроках художнього циклу (музика, література, образотворче мистецтво) – це предмети, які є головними в системі естетичного виховання. Саме вони впливають на формування у дітей естетичних понять, художнього смаку, естетичного відношення дітей до дійсності та мистецтва. По своїй суті предмети художнього циклу, а саме, як предмети шкільного навчання – є інтегруючими, комплексними, узагальненими.

У загальноосвітній школі викладають не мистецтво, не літературу, музику, образотворче мистецтво як такі, а учбові предмети, метою яких є всебічне виховання і розвиток школярів. Ці предмети з'єднують в собі елементи власного мистецтва, повяць, умінь і навичок, ціннісних орієнтацій особистості.

“Взагалі, - за твердженням А.В.Луначарського, - під естетичним вихованням треба розуміти не викладання якогось спрощеного дитячого мистецтва, а систематичний розвиток органів почуттів і творчих здібностей, що розширює можливості насолоджуватися красою і створювати мистецтво. Трудова і звукова освіта, позбавлена цього елемента, була б бездушна, тому що радість у житті в милуванні і в творчості є кінцева мета і праці, і науки” (5 – с.257).

Література як навчальний предмет несе в собі мистецтво художнього слова, історію літератури, літературознавства та навички літературної художньо-творчої діяльності.

Головним елементом літератури, як навчального предмету є мистецтво – твори художнього слова. У процесі занять літературою дитина: розвиває мислення, мову, уявлення; вчиться естетичному розумінню художніх творів; удосконалює навички читання. Розвиток здібностей естетичного сприймання, аналітичного і критичного мислення – найважливіші засоби щодо ефективності досягнення виховної мети. Художня література взаємодіє з усіма видами мистецтва. Вона є основою для театру та кіно, а її елементи широко використовуються в хореографії та образотворчому мистецтві.

Процес сприймання та осягнення оригінального літературного твору, на думку В.І.Чайковської (7), надає читачу естетичну насолоду, впливає на духовний світ особистості та формування її світогляду, моделей поведінки, впливає на розвиток мислення особистості та підвищує загальний рівень інтелекту людини.

Література забезпечує особистий літературний розвиток. Це дозволяє школяру бути інформованим щодо змісту основних художніх творів, розвиває вміння зіставляти та аналізувати закони суспільного життя та літературних явищ. Таке вміння

допоможе учням самостійно дати оцінку художньому твору, захистити свою позицію. Таким чином школа сприяє розвитку оригінального художнього смаку в учнів.

“Музика – мистецтво, що володіє великою силою емоційного впливу на людину. І саме тому вона може відігравати величезну роль у вихованні духовного світу дітей і юнацтва.” Саме так говорити про важливість цього предмету видатний дитячий композитор, автор програми з музики Д.Б.Кабалевський (3).

Музика – інтегрований предмет, який вивчає, власно, музичні твори, історію, теорію музики, а також формує прості навички виконавства в області співу та гри на музичних інструментах.

Цей предмет містить в собі музику, хорове виконання, як мистецтво, елементи теорії та історії музики. У зміст предмету “Музика” входить сприймання музики та хорове виконання, опанування нотної грамоти та елементів музикознавства, оволодіння навичками гра на музичних інструментах та розвиток здібностей до музичної імпровізацій. Музика впливає на психіку, на фізіологію людини. Вона може чинити на людину заспокійливу чи збуджувальну дію, викликати позитивні чи негативні емоції. Цей предмет впливає на виховання душевної емоційної чутливості, в формуванні морально-естетичних потреб та ідеалів, тобто формування всебічного розвитку особистості.

Основне місце на уроці музики займає формування слухацької музичної культури учнів, від чого залежить чи буде людина вдосконалювати свій внутрішній світ, спілкуючись з музикою (1). Не на останньому місці повинно бути хорове виконання, яке розвиває не тільки музичні здібності, але і художній смак та інші якості характеру.

Таким чином, предмет “Музика” націлений на виховання, яке забезпечує розвиток духовного багатства особистості учнів, морально-естетичний характер їх діяльності, поглядів, спонукань, переконань, а також розширенню знань, вмінь та навичок у всіх видах музичної діяльності.

Образотворче мистецтво як комплексний предмет

об'єднує в собі як пізнання самих художніх творів, так і елементи мистецтвознавства, теорія образотворчої діяльності, опанування навичок практичного зображення образотворчої грамоти і творчого самовираження (4).

“Образотворче мистецтво” – не менш важливий предмет художнього циклу основної школи. Слід мати на увазі, що цей предмет знайомить школярів не тільки з живописом, графікою, скульптурою, які складають групу образотворчих мистецтв, а також з архітектурою і декоративним мистецтвом.

Зміст предмету “Образотворче мистецтво” несе в собі одночасно сприймання та вивчення творів образотворчого мистецтва, освоєння образотворчої грамоти, розвиток творчого відношення до дійсності та дитяче художнє мистецтво.

Заняття з образотворчого мистецтва розвивають уміння бачити, спостерігати, диференціювати, аналізувати, класифікувати естетичні явища дійсності. Вони формують естетичне почуття, вміння насолоджуватися реальною дійсністю і творами мистецтва. Образотворче мистецтво розвиває у дітей вміння творчо і естетично підходити до рішення життєвих завдань.

Програма формує наступні завдання викладання образотворчого мистецтва: розвиток розуміння явищ навколишньої дійсності, формування практичних навичок художньої діяльності, систематичний і цілеспрямований розвиток спостережливого сприйняття, почуття кольору, композиційної культури, просторового мислення, фантазії та зорового уявлення, вміння відображувати в чітких образах рішення творчих завдань (ілюстрації, конструювання), виховання активного естетичного відношення до дійсності та мистецтва, вміння практично застосовувати художні здібності в процесі трудової, учбової та громадської діяльності (6).

Таким чином, головна мета образотворчого мистецтва в школі – духовно збагатити учня, навчити розуміти естетичну суть твору мистецтва, сформувані естетичну культуру учнів.

Реалізація цих завдань можлива, якщо здійснювати в процесі вивчення цих предметів систематичну роботу, щодо

естетичного виховання учнів. Успішність рішення завдань естетичного виховання в учбовому процесі засобами вивчення предметів естетичного циклу визначається тим, наскільки чітко сам учень усвідомлює виховні можливості їх змісту, може сформулювати конкретні виховні завдання та вибрати адекватні форми і методи їх реалізації, співвідносити зміст, форми і методи з можливостями, особливостями і здібностями учнів.

Література:

1. Дмитриева Л.Г., Черноивашенко И.М. Методика музыкального воспитания в школе. – М: Просвещение, 1989 – 11с.
2. Естетичне виховання в школі. – К: Радянська школа, 1985.
3. Кабалевский Д.Б. Прекрасное побуждает доброе. – М: 1973 – 141 с.
4. Комарова А.И. Естетична культура особистості. – К: Вища школа, 1988 – 11с.
5. Логинова В.И. Дошкольная педагогика. – М: 1988 – 257с.
6. Програми середньої загальноосвітньої школи. Образотворче мистецтво 5-7 класи. – К: Радянська школа – 1990.
7. Чайковская В.И. О целостности этико-эстетического воздействия литературы на молодежь. Искусство и эстетическое воспитание молодежи. – М: Наука, 1981 – 122с.

Г.І. Матукова

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ФОРМУЮЧА ЗДОРОВОГО ОБРАЗУ ЖИТТЯ МОЛОДІ

У статті автор аналізує різноманітні форми фізичної культури колишнього та сьогоденного часу. Відмічає, що фізична культура сьогодення повинна сформувати стиль

життя сучасного студента, навчати його підтримувати необхідний стан здоров'я.

In the article author analyses the different forms of physical culture of the past and the present. The author notes that physical culture of nowadays must formulate the style of modern student, learn him to support the necessary state of health.

До числа найактуальніших проблем педагогічної науки і практики відноситься питання підвищення рівня здоров'я студентів, залучення їх до систематичної фізкультурної діяльності. Науковці В.К. Бальсевич, П.К.Дуркин, Л.І.Лубишева вважають, що майбутнє людства ХХІ століття в більшості залежить від морального і фізичного виховання молоді. Дослідники висловлюють свою думку, що головним компонентом здорового образу життя людини є його особиста фізична культура [1, 5, 9, 10]. Це частина культури людини, яка містить декілька видів фізкультурної діяльності [5, 9]. Тому особистісна фізична культура виховується у фізкультурно – спортивній діяльності [4, 5, 7, 8, 9]. Сьогодення вимагає введення нових форм позааудиторної діяльності з фізичної культури. Педагоги-новатори узагальнюють великий минулий досвід з цієї галузі і втілюють новітні форми фізичної культури в позааудиторні заняття молоді.

Про творчий підхід педагогів до організації навчального процесу з фізичного виховання свідчать матеріали преси початку ХХ століття. Екзамени, які проводилися в формі гімнастичного свята в жіночій гімназії Демідової, демонстрували нестандартні форми позааудиторної діяльності педагогів-новаторів минулого. У матеріалах хроніки було відмічено, що від цього свята “віяло” життям і здоров'ям. Педагоги-екзаменатори, болільники та самі учасники свята одержували немало позитивних емоцій від своїх виступів. В програму свята – екзамену входили: вільні вправи під музику по сокольській системі, гра в м'яч (п'ятнашки), вправи на приладах і хореографічні виступи дівчат середніх і старших класів [14].

Цікавий матеріал діяльності сільських гімназій на початку ХХ століття друкувався у журналі "Сокил"(1914р) . Про зміст фізичного виховання сільських гімназій на прикладі "Жіночої лісної гімназії в Пуще-Водиці" під Києвом. У програму гімназії входив предмет - фізична культура, яку виховували за допомогою теоретичних і практичних занять, які цілий рік проходили на свіжому повітрі. Така особлива можливість зміцнювала стан здоров'я гімназистів. В програму фізичної культури також входили свята і розваги з викладачами закладу. В цьому навчальному закладі замість спортивного залу була збудована крита площа для занять, в приміщенні якої і проходили всі заняття з фізичної культури. Керував фізичним вихованням у гімназії авторитетний спеціаліст, сподвижник А.К.Анохіна, лікар В. Крамаренко [2].

Дослідження журнальних матеріалів початку ХХ століття підтверджує, що у навчальній практиці того часу з'явилися нові форми навчання - спортивні гуртки. Ці нові для того часу форми занять організовувалися по ініціативі адміністрації, вчителів гімнастики та суспільства "Сокил". До гуртків входили багаточисленні любителі гімнастики різного віку. Із інформації про досвід праці в навчальних закладах Москви, Харкова, Владивостока, які публікувалися на сторінках "Соколу", можна зробити висновок, що в зміст праці таких гуртків входило проведення гімнастичних свят, організація команд з футболу, хокею і т. ін. [11, 15].

У практиці суспільних і навчальних організацій початку ХХ ст. одержали широке розповсюдження гімнастичні свята, вечори, огляди, показові виступи гімнастичних організацій, усі крупні форми проявлення фізичної культури. Ці форми виконували функцію перевірки процесу фізичного виховання у навчальних закладах, мали мету - оцінювання вмінь і навичок у молоді і були показниками стану здоров'я студентів того часу. Дані форми використовувалися як показники пропаганди фізичної культури і сприяли підвищенню масовості молоді, яка займається фізичною культурою.

З матеріалів періодики початку ХХ століття видно, що

Гімнастичні свята були великими крупномасштабними заходами, які привертали увагу всіх груп суспільства, а кількість беручих участь у гімнастичних святах перевищувала декілька сот чоловік. Наприклад, у гімнастичному святі навчальних закладів Ілєнського округу, який проходив 13-15 квітня 1911 року взяла участь молодь 23-х шкіл (20-ти чоловічих і 3-х жіночих) в кількості 493 особи. У тому році на сторінках журналу "Сокіл" у вістях із Луганська писалося, що 15 травня на площі саду Гартманівського заводу відбудеться "Сокольське свято" молоді навчальних закладів міста (чоловічих гімназій, прогімназії Гондаря і училища при заводі М.Л. Гартмана), на якому були присутні "багатотисячні" глядачі [6].

Різновиди гімнастичних свят, підкреслював журнал "Сокіл", за період 1910 -1914р. проходили у великих містах : Харкові, Казані, Астрахані. Зміст таких гімнастичних свят містив як показові виступи гімнастів, різні розваги, так і читання лекцій на тему оздоровлення. Так, на вечорі Астраханського суспільства "Сокіл" для молоді п'яти шкіл - гімназій міста (1912р.) поруч з фізичними вправами була вислухана доповідь на тему "У здоровому тілі - здорова душа", а також мали місце виступи музикантів, показові виступи танцюристів [15].

Новітні форми позааудиторної діяльності ХХІ століття повинні узагальнити досвід минулого і формувати цікаві форми занять, адаптовані до сьогоденного покоління молоді. Спираючись на сучасні педагого-психологічні дослідження, педагогам необхідно впроваджувати в практику досвід кращих працівників цієї галузі . Допомогти студентам у правильному виборі позанавчальної діяльності повинна система позааудиторних занять, яка має містити арсенал фізичних вправ, організаційних форм: змагання, конкурси, диспути, вікторини, свята , показові виступи і т. ін. Необхідно, щоб така система діяла систематично в період усього навчального року і пропонувалася студентам у вигляді суспільного заліку, який би містив набір балів за участь в спортивно-суспільній діяльності вузу. В зміст заліку студента зараховується кількість змагань, конкурсів, олімпіад, свят, у яких він брав участь, і якість його виступів

(зайняте місце) або працю в організації.

Цікавою новітньою формою теперішнього часу виділяється інноваційний вид фізичної культури – чирлідінг, підготовка груп підтримки при спортивних командах.

Дослідник С.А. Носкова, яка є президентом “Федерації Чирлідерс” Росії, підкреслює, що чирлідінг новий і цікавий вид спорту, який може суттєво вплинути на розвиток молодого людини у психічному і соціальному аспектах. Науковець акцентує увагу на те, що теперішній день диктує зміну традиційних форм виховання фізичної культури. Головною метою цього виду спорту має бути розвинення у молодих людей орієнтиру на спорт, фізичну культуру, підтримання свого фізичного стану і рівня здоров'я. Такі види, як чирлідінг, зазначає автор, “окультурюють” агресивних болільників, виховують у молоді звичку до самостійних занять фізичною культурою пропонують молоді звичку до самовдосконалення. Масовий розвиток цього виду спорту як недорогого і доступного виду гімнастики, повинен увійти в кожний ВУЗ і загальноосвітню школу. Науковець підкреслює те, що масова фізична культура, історично в усі часи вважалася головною ланкою в оздоровленні нації, тому вона повинна виконувати і зараз свої обов'язки. С.А. Носкова стан молоді в Росії, вважає як дуже складний. Вона приводить показники молоді Росії (1998р.), яка займається фізичною культурою (ця цифра 8-10%), та показники молоді, яка займається фізичною культурою і спортом у економічно розвинених країнах від 40% до 60% [13].

Традиційні підходи до занять фізичною культурою в вуз треба обновлювати, залучати студентів до активної діяльності, яка б містила танок, фітнес, гімнастику, акробатику, аеробіку, пантоміму, бойові мистецтва, елементи мюзиклу.

Проводячи педагогічний експеримент зі студентами Криворізького економічного інституту КНЕУ з організації нових форм фізичної культури у позааудиторний час, ми можемо зробити висновок, що молодь зацікавила нова форма занять. Студентам I-II курсу була запропонована анкета, і встановлено, що більша кількість студентів 55 % негайно б зайнялися цим

видом діяльності, 10% ще не вирішили для себе чим би вони хотіли займатися, 30% за станом здоров'я не можуть займатися цим видом діяльності, але б хотіли зі спрощеними вправами займатися чирлідінгом і тільки 5% дали негативну відповідь.

Молоді люди прагнуть бути кращими і сильнішими, тому їх активізують нові форми навчання, які дають можливість виразити себе, показати кращий бік своєї особистості, представити у руках свої бажання, думки, ближче спілкуватися в нестандартних ситуаціях між собою.

Науковці Росії С.Б. Нарзулаєв, Е. П.Оськіна стверджують, що освіта повинна бути не тільки доступна, а також цікава, це для Росії шлях до рятунка. Тільки в навчальних закладах у студентські роки, підкреслюють автори, молода людина може розвинути свій талант, щоб реалізувати себе потім для своєї держави і для людства в цілому. Автори вважають, що проблеми це треба вирішувати негайно. Вища школа повинна будувати нові моделі виховання фізичної культури, у широкому розумінні поняття культури [12].

Дослідники Є.Н.Гуанський, Ю.І.Турчанинова підкреслюють, що одним з важливих відкриттів минулого століття є механізм самоорганізації. Вони вважають, що на сьогоднішній день розробка вітчизняних теоретичних основ управління необхідна. Людина, підкреслюють науковці, може пробувати будувати свою освіту, самостійно ризикувати і потім відповідати за свої вчинки, тому освіта повинна бути концентрована сьогодні на особистість. Автори приводять висловлювання Канта, який визначав роль самопізнання і підкреслював, що особистість – “ це те, що людина зробить з себе” [3].

Досліджуючи питання пошуку нових форм фізичної культури і узагальнюючи досвід минулого століття, можна відкрити мету фізичної культури - вона повинна сформувати стиль життя сучасного студента. Навчити молодь міркувати над оригінально підбраною науковою інформацією - головна проблема сучасного викладача. Виховати особистість і навчити її знайти для себе необхідні укріплюючі засоби фізичної

культури – мета викладача. Навчити молодь піддержувати необхідний стан здоров'я, який вимагає сучасна економічна ситуація від майбутнього фахівця.

Література:

1. Бальсевич В.К., Лубишева Л.И. Физическая культура: молодежь и современность // Теория и практика физической культуры.- 1995.- № 4.- С. 2-4.

2. Вешке А. Новые веяния // Сокол.- 1914.- № 4-5.- С.4.

3. Гуанский Э.Н., Турчанинова Ю.И. Введение в философию образования.- М.: Издательская корпорация «Логос», 2000.- 224с.

4. Деятельностный подход в психологии: проблемы и перспективы: Сб. научных трудов / АПН СССР, НИИ общ. и пед. психол.- М.: АПН СССР, 1990.- 180с.

5. Дуркин П.К., Лебедева М.П. К проблеме воспитания личной физической культуры у школьников и студентов. // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. 2000.- №2.- С. 50-53.

6. Известия Сокольских Обществ // Сокол.- 1911/ 1912.- №4-5.- С. 79-89.

7. Леонтьев А.М. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975.- 304с.

8. Лотоненко А.В., Стеблецов Е.А. Физическая культура и ее виды в реальных потребностях студенческой молодежи // Теория и практика физической культуры.- 1997.- №6.- С. 26.

9. Лубишева Л.И. Концепция формирования физической культуры человека.- М.: ГЦОЛИФК, 1992.- С.10.

10. Лубишева Л.И. Современный ценностный потенциал физической культуры и спорта и пути его освоения обществом и личностью // Теория и практика физической культуры.- 1997.- №6.- С. 10-13.

11. Московское коммерческое училище М.А. Паршина // Сокол.- 1914.- №3.- С. 26.

12. Нарзулаев С.Б., Оськина Е.П. Самоорганизация в

реформе вузовского Физического воспитания // Теория и практика физической культуры. - 2001.- №9.-С. 46.

13. Носкова С.А. Чирлидинг как инновационный вид спорта в преподавании физической культуры в высшей школе // Теория и практика физической культуры. - 2002.- №6.- С.50.

14. Школьные известия // Сокол. - 1914.- №4-5.- С.11-25.

15. Школьные известия // Сокол. - 1912/1913.- №3.- С.44-80, № 6-7.- С.107-109; №8-12.- С.138.

Д.Э.Мочалов

СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД К ОБУЧЕНИЮ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ

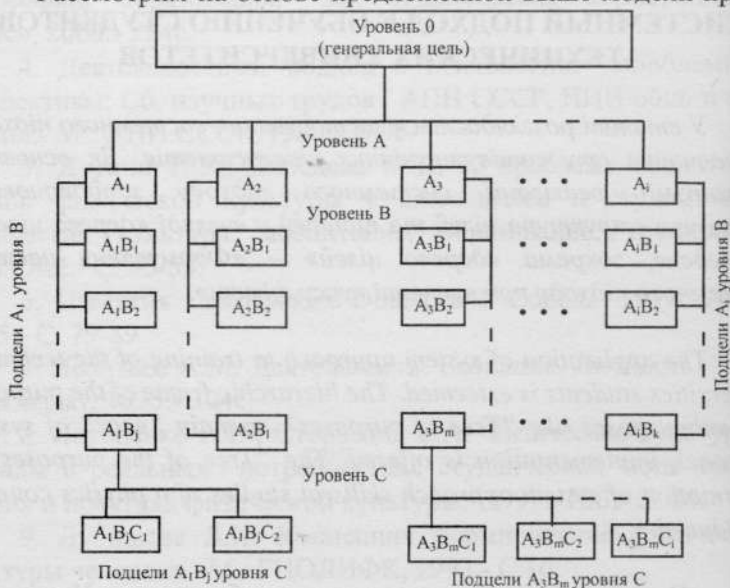
У статті розглядається застосування системного підходу до навчання студентів технічних університетів. Як основний "механізм" реалізації системного підходу запропонована ієрархічна структура цілей та підцілей у вигляді «дерева цілей». Приведене, зокрема «дерево цілей» – «Формування навичок системного підходу при вивченні курсу фізики».

The application of system approach to training of the technical universities students is esteemed. The hierarchic frame of the purposes and subpurposes like "Tree of purposes" as main "gear" of system approach implementation is offered. The "Tree of the purposes" – "Formation of system approach skills at studies of a physics course" is adduced.

Национальная доктрина развития образования Украины в XXI веке определила приоритеты государственной политики в развитии образования в частности педагогической и психологической науки [1]. В этой связи представляет интерес рассмотреть разработку эффективных организационно-педагогических и научно-методических подходов к процессу подготовки специалиста в высшей технической школе, в основу

которых положены функционально-содержательный функционально-структурный принципы системного подхода*. На рисунке 1 представлен разработанный нами фрагмент «дерева целей», моделирующего идеи системного подхода, которое состоит из следующих функционально-целевых структур: основание (корень или ствол дерева) интерпретирует генеральную цель (нулевой уровень), крупные «ветви» дерева представляют собой цели первого уровня (A_i), относительно более мелкие «ветви» образуют цели $A_i B_j$ второго рангового уровня (B_j) [2].

Рисунок 1 – Иерархическая структура «дерева целей». Рассмотрим на основе предложенной выше модели приме

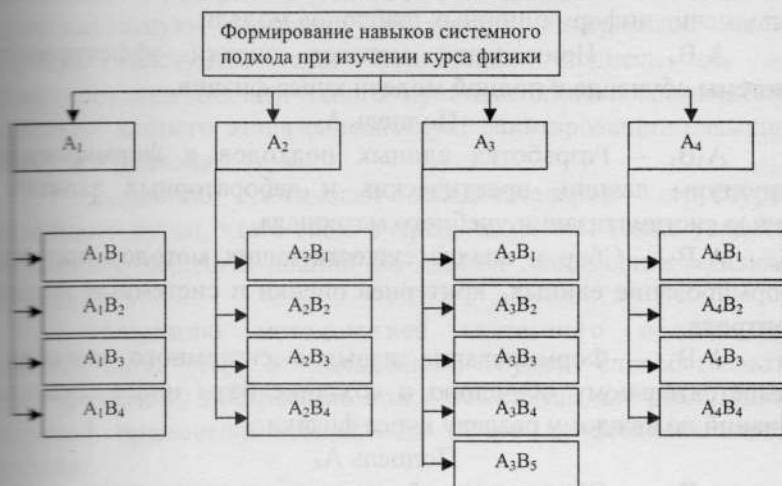

* СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД – направление методологии научного познания и социальной практики, в основе которого лежит рассмотрение объектов как систем. Принципы системного подхода нашли применение в биологии, экологии, психологии, педагогике, кибернетике, технике, экономике, управлении и др.

разработанного «дерева целей» «Формирование навыков системного подхода при изучении курса физики» (рисунок 2) [3]:

Рисунок 2 – Дерево целей формирования навыков системного подхода при изучении курса физики

Подцель A₁

A₁B₁ – Поиск и накопление информации о существующих методах в области проектирования и анализа систем. Формирование базы знаний данной предметной области.

A₁B₂ – Анализ информации, хранящейся в базе знаний, выбор и классификация методов, применимых к созданию системы обучения курсу физики.

A₁B₃ – Декомпозиция выбранных методик и создание единого подхода к формированию навыков системного подхода в курсе физики.

A₁B₄ – Разработка методов оценивания эффективности проектируемой системы обучения и выделение основных критериев оценки.

Подцель A₂

A₂B₁ – Построение модели процесса обучения курсу физики.

A_2V_2 – Формирование предметной области в рамках изучения курса физики и создание базы знаний, хранящей учебную информацию.

A_2V_3 – Выделение структуры учебного материала и заполнение информационных шаблонов модели.

A_2V_4 – Применение методов оценки эффективности системы обучения к полной модели курса физики.

Подцель A_3

A_3V_1 – Разработка единых подходов к формированию структуры лекции, практических и лабораторных занятий с целью систематизации учебного материала.

A_3V_2 – Сбор и анализ существующих методов контроля. Формирование единых критериев оценки и системных методов контроля.

A_3V_3 – Формирование навыков системного подхода к самостоятельному обучению и создание базы индивидуальных заданий по каждому разделу курса физики.

Подцель A_4

A_4V_1 – Сбор сведений и анализ технических средств реализации модели. Выбор среднестатистической материальной части и подгонка модели в целях увеличения эффективности работы системы в вузе.

A_4V_2 – Первое приближение модели ДМК и адаптация ее в реальных условиях применения в вузе.

A_4V_3 – Выбор методов программной реализации модели и разработка программного продукта.

A_4V_4 – Создание условий применения и апробация ДМК.

Анализ соответствующих уровней (целей и подцелей) показывает как формируются навыки системного подхода. При этом логическая и модульная структура позволяет раскрыть генеральную цель по конкретным этапам ее реализации. Например уровень A , подцель A_1 – «создание комплекса фундаментальных и специальных знаний о методах системного подхода», предполагает системную организацию работы в области поиска, обработки, сортировки и классификации учебной информации. Алгоритмическое выполнение подцелей

этого уровня приводит к формированию информационной базы знаний о существующих методах в области проектирования и анализа систем, привитию навыков системного подхода при изучении курса физики. Являясь по сути первым этапом для достижения генеральной цели подцель A_1 несет подготовительную функцию. «Развязка» генеральной цели алгоритма наступает при реализации подцели A_4 – «проектирование дидактического мультимедийного комплекса». Реализация данного этапа способствует формированию навыков системного подхода:

– созданию логически-последовательной структуры лекционного курса, что в свою очередь позволяет также увидеть всю систему передачи знаний по данной дисциплине в целом («сверху») [4].

– овладению методологией системного подхода и моделирования, что в дальнейшем будет способствовать самостоятельному построению подобных систем для реализации требуемой предметной области (в сфере профессионального обучения).

– улучшению эффективности учебной работы студентов, которое обусловлено «эргономически-удобной» структурой и содержанием курса, спроектированного при помощи специальных компьютерных средств.

Таким образом, показана возможность применения системного подхода к решению научно-методических и организационно-педагогических задач в учебно-воспитательном процессе технического университета.

Литература:

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. К.: “Шкільний світ”, 2001. – 24 с.
2. Маригодов В.К., Слободянюк А.А. Основы научных исследований: Инженерная педагогика. – Севастополь: Изд-во СевГТУ, 1999. – 240с.
3. Топилина Н.В., Мочалов Д.Э. К вопросу о

формуванні навичок системного мислення. // Актуальні питання удосконалення підготовки конкурентоспроможних фахівців в нових соціально-економічних умовах. Матеріали ІХ міжнарод. Науч.-метод. Конф. 18-20 вересня 2002г. – Севастополь: Изд-во СевНТУ, 2002. – С.29-31

4. Мочалов Д.Э. Системний підхід в формуванні лекційного курсу. // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – Київ: ІВЦ «Політехніка», 2002. – №4 (в печаті).

О.І.Дрогайцев

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В статті визначено актуальність проблеми формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. Розкривається сутність поняття «професійна компетентність вчителя іноземної мови» і його структурна цілісність.

Визначено педагогічні умови, які повинні бути створені для успішного формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

The article deals with the problem of formation of the professional competence of a future foreign language teacher. The essence of the notion "professional competence of a future foreign language teacher" and its structure have been revealed.

Pedagogical conditions which are to be created to form the professional competence of a future foreign language teacher, have been determined.

Підготувати висококваліфікованого педагога-фахівця –

найважливіше завдання сучасної вищої педагогічної школи. В постіндустріальну інформаційну епоху зростає значущість знань з різних різноманітних сфер діяльності людини. Особливої ваги набуває інформаційна освіченість, а саме володіння сучасною, сьогоденною інформацією. Ефективним засобом отримання інформації з іншомовних джерел є певний рівень володіння іноземною мовою.

На II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти і науки Василь Кремень у своїй доповіді наголосив, що процес глобалізації в світі супроводжується надзвичайною активізацією не тільки міждержавних, а й міжлюдських стосунків. Без знайомства з досвідом інших країн, без глибинного аналізу надбань людства не може успішно розвиватися сьогодні будь-яка країна [2].

В сучасній Україні останнім часом роль знань іноземних мов зростає у зв'язку зі вступом молодої незалежної держави до міжнародного суспільства. В багатьох урядових документах спосовно середньої і вищої освіти наголошується на модернізації навчальної системи вивчення іноземних мов. Центральною діючою особою цієї системи є особистість учителя іноземної мови. Неперевершену роль в процесі підвищення загального рівня володіння іноземними мовами у суспільстві відіграє рівень професіоналізму викладача.

Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті передбачено поступовий перехід від авторитарно-репродуктивної освіти до освіти гуманістично-інноваційного типу, а також передбачено стратегію мовної освіти, складовою якою є вивчення іноземних мов [1].

Визначені положення доводять фактичну актуальність звернення до питання професійної компетентності майбутнього вчителя, а саме майбутнього вчителя іноземної мови.

Проблема дослідження професійної компетентності вчителя, хоча й не є новою, - далека від свого остаточного розв'язання. На жаль, в педагогічній науці немає чіткого визначення сутності поняття. Дуже часто змішують поняття *компетентність* і *компетенція*, які походять від лат. *competentia*

[12; С.247], але ж, на нашу думку, вони мають бути чітко розмежовані, оскільки:

- *компетенція* – це коло питань, з яких хтось добре розуміється чи з яких окрема особа володіє знаннями, досвідом;

- *компетентність* – це володіння знаннями, які дозволяють про щось судити.

Саме *компетентність* може бути визнана як особистісна якість людини, і тому маємо говорити про те, що професійна компетентність є більш загальною педагогічною категорією ніж професійна компетенція.

Н.В. Кузьміна [7] розглядає професійну компетентність складовою структури суб'єктних якостей педагога, до якої також входять: тип спрямованості й рівень здібностей. Професійна компетентність розглядається нею як комплексне явище, тому до її складу включено:

- методична компетентність;
- спеціально-педагогічна;
- соціально-психологічна;
- диференціально-психологічна;
- аутопсихологічна.

Більшість інших науковців говорить про професійну компетенцію вчителя, а не про його професійну компетентність.

Проблемою професійної компетенції вчителя іноземної мови займалися й займаються: Ю.І. Пассов (“професійну компетенцію” розглядає модульно як “професійну культуру з позиції соціокультурного підходу”) [10]; Г.І. Вороніна (чотири рівні сформованості професійної компетенції) [3]; В.В. Сафонова (професійна компетенція – одна з цілей навчання майбутніх учителів іноземної мови) [11] та ін.

С.Ю. Ніколаєва визначає сучасні вимоги до кваліфікації вчителя іноземної мови, а саме вважає, що “кваліфікаційна характеристика – це перелік основних вимог до професійних якостей, знань і вмінь фахівця, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків” [9; С.13].

Вона наголошує на методичному компоненті кваліфікаційної характеристики майбутнього вчителя іноземної

мова. "Професійна підготовка вчителя іноземної мови включає в себе володіння іноземною мовою як засобом усної та писемної комунікації в усіх сферах спілкування, а також як засобом педагогічної діяльності в різних умовах з урахуванням цілей навчання, вікових особливостей школярів та їх мовної підготовки" [9; С.242].

Таким чином, більшість учених, які розглядають питання професійної компетентності вчителя, звертаються саме до методологічного аспекту і якщо й говорять про інші, то лише в певному контексті. Недостатньо уваги приділяється механізму формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Професійна підготовка вчителя будь-якого окремого предмету загальноосвітньої школи не може бути зведена лише до набуття певних знань з власне предмету.

Виходячи з положень про гуманізацію навчально-виховного процесу сучасної школи, неперевершеного значення набуває формування саме під час навчання у вищому навчальному закладі освіти особистості майбутнього вчителя. Лише всебічно розвинена, освічена особистість учителя, яка розуміє значущість психолого-педагогічних знань, спроможна здійснювати гуманістично-спрямований процес навчання і виховання.

Л.В. Кондрашова визначає, що гуманізація навчально-виховного процесу полягає в тому, щоб перетворити педагогічний процес на привабливу силу для учня, в розумінні його життя, повірити в дитину, відноситись до неї гуманно й оптимістично. Всі засоби, форми, методи шкільної роботи мають бути спрямовані на розвиток індивідуальності, унікальності особистості. Підкреслюється також роль гуманітаризації освіти, яка передбачає не просто засвоєння гуманітарних знань, а й опанування особливого способу мислення, спрямованого на усвідомлення розмаїття ситуацій, які виникають, але й бути готовим до діалогу культур, самоосвіти й самореалізації в системі нових відносин "Людина – світ" [6]. "Мета гуманітаризації полягає в збагаченні внутрішнього світу школярів, залученні їх

естетичних цінностей, спонуканні їх до морального самовдосконалення” [6; С.30].

Значні потенціальні можливості у розв’язанні окреслених питань сучасної педагогічної науки безпосередньо пов’язані з проблемою формування педагогічної компетентності майбутнього вчителя взагалі й майбутнього вчителя іноземної мови зокрема.

Професійна компетентність вчителя іноземної мови – комплексне й багаторівневе поняття. Це синтез педагогічного, психологічного, методичного, соціокультурологічного й мовного компонентів. Тому, ми вважаємо, що професійна компетентність вчителя іноземної мови – комплексна якість особистості вчителя іноземної мови, яка складається з:

- психолого-педагогічної компетентності;
- методичної;
- соціокультурологічної;
- мовної.

Психолого-педагогічна компетентність вчителя іноземної мови визначається рівнем володіння психологічними прийомами впливу на особистість учня, загально-педагогічними методами й засобами навчання, які б полегшили процес опанування такої складної шкільної дисципліни, як “Іноземна мова”, дозволили б максимально гуманно будувати особистісно-орієнтовані стосунки в системах: “Учитель – учні,” “Учитель - учень”.

Методична компетентність учителя іноземної мови – володіння спеціальними (предметними) методами, формами й прийомами навчання, які забезпечують досягнення кінцевої мети викладання іноземної мови в школі – практичного володіння вивчаємою мовою.

Соціокультурологічна компетентність учителя іноземної мови – володіння знаннями з історії розвитку культури країни вивчаємої мови й України, які дозволяють стимулювати пізнавальну діяльність не лише стосовно вивчаємої мови, але й в соціокультурологічному аспекті.

Мовна компетентність учителя іноземної мови – вільне володіння мовою на теоретичному й практичному рівнях.

Особлива значущість мовної компетентності вчителя іноземної мови полягає в тому, що мова – не лише предмет і мета навчання, а й засіб навчання вивчасмої мови.

Отже, формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови має здійснюватися комплексно з урахуванням визначених напрямків протягом усього періоду навчання в педагогічному університеті і під час опанування дисциплін не тільки фахового блоку, але також психолого-педагогічного й суспільно-гуманітарного.

Зупинимося на можливостях фахових дисциплін, оскільки, як уже було визначено, мова – мета й засіб навчання іноземної мови.

Однією з провідних вимог до уроку іноземної мови є його мовленнєва спрямованість, що зумовлює провідну роль мовленнєвої діяльності в організації процесу навчання взагалі й формування окремих якостей, притаманних майбутньому вчителю іноземної мови зокрема.

Мовленнєва діяльність визначається: по-перше, як вид діяльності людини (поряд з трудовою, пізнавальною, ігровою та ін.); по-друге, один із трьох аспектів мови поряд з психологічною “мовленнєвою організацією” і “мовною системою”.

Поняття мовленнєвої діяльності як виду людської діяльності в своїх працях з психології розглядали Л.С. Виготський [4] і О.М. Леонтьєв [8]. Відповідно до цієї концепції, мовленнєва діяльність психологічно організована подібно іншим видам діяльності, а саме: з однієї сторони вона характеризується предметним мотивом, цілеспрямованістю, евристичним характером, а з іншої – складається з певної кількості послідовних фаз (орієнтування, планування, реалізація плану). Визначені фази вперше визначив Л.С. Виготський.

Мовленнєва діяльність як аспект мови – “мовний матеріал”, що включає суму окремих актів говоріння і розуміння. Таке визначення поняття мовленнєвої діяльності знаходимо в роботах Л.В. Щерби [13] (ще в 20-30 роках). З його розумінням мовленнєвої діяльності пов'язано поширене в методиці викладання іноземних мов поняття про “види мовленнєвої

діяльності” (говоріння, аудіювання, читання й письмо).

Предмет мовленнєвої діяльності – думка, засіб існування, формування і вираження думки є система мови, її фонетичні, лексичні й граматичні засоби.

Виходячи з того, що іноземна мова – мета і засіб навчання процес формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови може бути ефективним за умови застосування розмаїття засобів мовленнєвої діяльності.

До суттєво значущих засобів мовленнєвої діяльності в процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови відносимо:

- мовлення вчителя в процесі навчання;
- кероване мовлення студента (студентів) в процесі навчання;
- професійно-спрямоване говоріння, аудіювання, читання й письмо.

Розв’язання проблеми формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови залежить від ефективного впровадження в навчальний процес в педагогічному університеті виокремлених засобів мовленнєвої діяльності.

Успішність процесу формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами мовленнєвої діяльності може бути досягнута в результаті створення певних педагогічних умов, а саме:

- професіоналізації (педагогізації) змісту мовленнєвої діяльності;
- залучення студентів до активної пізнавальної діяльності в процесі підготовки й реалізації мовленнєвої діяльності;
- реалізації імітаційно-ігрового підходу в процесі організації мовленнєвої діяльності.

Професіоналізація змісту мовленнєвої діяльності дозволить включати в процес навчання більшу кількість професійно-педагогічних питань, які стануть у пригоді студентам – майбутнім учителям іноземної мови в їх подальшій професійно-педагогічній діяльності.

Залучення студентів до активної пізнавальної діяльності в процесі підготовки й реалізації мовленнєвої діяльності забезпечить формування стійкої настанови студентів на необхідність постійного підвищення власного рівня професійно-навчальних знань, їх розширення і поновлення, а відповідно працювати над вдосконаленням своєї професійної компетентності (під час навчання в педагогічному університеті й в подальшій професійній діяльності).

“Імітаційно-ігровий підхід – методологічна спрямованість педагогічної діяльності, яка дозволяє через систему взаємопов’язаних понять імітації та гри, принципів і засобів імітаційно-ігрових дій забезпечити процес професійного становлення особистості, самоутвердження, самовираження й саморозвитку професійної індивідуальності майбутніх педагогів” [С.10]. Визначення імітаційно-ігрового підходу введено в педагогічну науку Л.В. Кондрашовою доводить ефективність його реалізації в процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя взагалі й професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови зокрема.

Література:

1. Національна доктрина розвитку України у XXI столітті // Освіта України. – 2001. – № 29. – С. 4-6.
2. Освіта в Україні. Доповідь міністра освіти і науки України Василя Кременя на II Всеукраїнському з’їзді працівників освіти // Педагогічна газета. – 2001. – №10. – С. 3-5.
3. Воронина Г.И. Новые направления научно-методической работы в образовательном учреждении повышения квалификации // Языковое образование в национально-культурном наследии России: исторические традиции, современность, взгляд в будущее: Тезисы докладов к конференции. – М.: АПК и ПРО, 2001. – С. 196.
4. Выготский Л.С. Мышление и речь, Собр. соч., Т.2. – М., 1982.
5. Имитационно-игровое обучение в высшей школе:

Учебное пособие / Л.В. Кондрашова, М.Г. Виевская, Л.А. Савченко. – Кривой Рог, 2001. – 194 с.

6. Кондрашова Л.В. Гуманизация учебно-воспитательного процесса школы: история, теория, поиски: Учебно-методическое пособие. – Кривой Рог, 1996. – 74 с.

7. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: 1990.

8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 305 с.

9. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник для вузів / Кер.кол. авторів Ніколаєва С.Ю. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.

10. Пассов Е.И. Культуросообразная модель профессиональной подготовки учителя: философия, содержание, реализация: Материалы к докладу на конференции “Языковое образование в национально-культурном наследии России: исторические традиции, современность, взгляд в будущее.” – М.: АПК и ПРО, 2001. – 40 с.

11. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. – Воронеж: Истоки, 1996. – 237 с.

12. Словарь иностранных слов. – 18-е изд., стер. – М.: Рус. яз., 1989. – 624 с.

13. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – Л., 1974.

В.В.Морозов

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ДІАЛОГІЧНОГО НАВЧАННЯ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ЗАКЛАДІ

В статье представлены пути формирования готовности студентов к диалогическому обучению, даны методики